स्पंदनरेषा

(पशु-पक्षी आणि घरटे यावरील काव्यसंग्रह)

रचना

डॉ. मंजूषा कुलकर्णी

(साहित्य अकादमी पुरस्कारप्राप्त लेखिका, कवयित्री)

मंजुभारती प्रकाशन

पुणे

स्पंदनरेषा (पशु-पक्षी आणि घरटे यावरील काव्यसंग्रह)

रचना : डॉ. मंजूषा कुलकर्णी
(साहित्य अकादमी पुरस्कारप्राप्त लेखिका, कवयित्री)
साकेत / २५, जयवंत पालकर मार्ग,
पोद्दार रुग्णालयासमोर वरळी, मुंबई - ४०० ०३०.
भ्रमणध्वनी - ९०८२१६१५२४, ९८२२८३९४९१
Email : drmangushak@gmail.com

कायमस्वरूपी पत्ता : २३१, समर्थ अलंकार, फ्लॅट-२,
कवितांच्या बागेसमोर, ज्योतीनगर,
छत्रपती संभाजीनगर - ४३१ ००५.

प्रकाशक : सौ. उल्का मंगेश कुलकर्णी
मंजुभारती प्रकाशन
'अे' ५०४, महालक्ष्मी पॅलेस,
वेंकटेश शर्विल सोसायटी समोर,
सी.एन.जी. पंपासमोर, पारी कंपनी चौक,
नऱ्हे, पुणे - ४११०४१.

प्रथम आवृत्ती : मार्गशीर्ष शु. ३, शके १९४७
रविवार, दि. २३ नोव्हेंबर, २०२५

अक्षर जुळवणी : सौ. अनिता विनायक भालेराव
क्रिएशन,
जयश्री, १-एन, सेक्टर ए, एन-१,
सिडको, छत्रपती संभाजीनगर - ४३१००३.
भ्रमणध्वनी - ९४२३३ ९६८८१

मुद्रक : स्टार कॉपीयर्स प्रायव्हेट लिमिटेड
कुमठेकर मार्ग, सदाशिव पेठ, पुणे ३०

ISBN : 978-81-995372-9-3

सर्वाधिकार : © लेखिकेच्या स्वाधीन

किंमत : **₹ १५०/-**

सर्व रसिकवरांना
सादर समर्पण...

मनोगत

'स्पंदनरेषा' या काव्यसंग्रहाच्या निर्मितीचा प्रवास माझ्यासाठी शब्दांचा नव्हे, तर अनुभवांचा, श्वासांचा आणि निसर्गाशी जुळलेल्या गूढ नात्याचा प्रवास आहे. या कवितांचा जन्म जाणीवपूर्वक झाला नाही; त्या माझ्या मनावरून, दिवसांवरून आणि ऋतूंवरून स्वतः उमलत गेल्या. कधी चिमणीच्या किलबिलाटातून, कधी नदीकिनारी निवांत फिरताना मिळालेल्या शांततेतून, तर कधी एखाद्या भटक्या कुत्र्याच्या निष्ठावान नजरेतून ही प्रत्येक कविता माझ्या मनाच्या अंतरंगात एक स्पंदन उमटवत गेली. हे स्पंदनच हळूहळू रेषांमध्ये रूपांतरित झाले आणि आज त्या सर्व रेषा एकत्र येऊन 'स्पंदनरेषा' या नावाने तुमच्या हातात येत आहेत.

मला निसर्ग नेहमीच आकर्षित करत आला आहे. पण निसर्गाकडे पाहण्याचा माझा दृष्टीकोन वर्षानुवर्षे बदलत गेला. आधी निसर्ग हा फक्त दृश्य होता; नंतर तो अनुभूती बनला; आणि आता तो माझ्यासाठी एक सजीव संवादक बनला आहे. एखाद्या पक्ष्याच्या डोळ्यांत मला त्याचा संपूर्ण प्रवास दिसतो. आकाश जिंकण्याचे धैर्य आणि जमिनीवर परतण्याची कर्तव्यनिष्ठ जाण. एखाद्या प्राण्याच्या पावलांतील ठामपणा मला माझी स्वतःची चुकलेली दिशा शोधायला शिकवतो. एखाद्या घरट्यातली नवजात पिलांची धडधड मला सांगते की जन्म म्हणजे फक्त उपस्थिती नव्हे, तर भविष्याचा एक सुंदर निर्धार आहे.

हा काव्यसंग्रह लिहीत असताना मला जाणवले की आपण माणसं अनेकदा निसर्गाला 'अतिरिक्त' मानतो. जणू आपला प्रवास वेगळा, आणि त्यांचा वेगळा. पण खरं तर उलट आहे. आपण ज्या श्वासावर जगतो, ती हवा पक्ष्यांच्या पंखांनी फडफडलेली असते. आपण ज्या अन्नावर जगतो, ते प्राण्यांच्या श्रमांनी आणि मातीच्या नि:स्वार्थ प्रेमाने निर्माण झालेलं असतं. आपण ज्या भावनांवर जगतो, त्या अनेकदा निसर्गातील दृश्यांमधूनच आकार घेतात. म्हणूनच मला जाणवले की

हा काव्यसंग्रह केवळ माझ्या लेखणीचा नाही; हा ज्या प्रत्येक जीवाने मला अनुभव दिला, त्यांच्याच भावनांचा विस्तार आहे.

घरटे हा विषय विशेष आहे. कारण घरटे म्हणजे नुसते पक्ष्यांचे घर नव्हे; ते प्रत्येक जिवाचे 'पहिले स्वप्न' आहे. मी जेव्हा एखादे छोटेसे घरटे पाहते, तेव्हा मला त्या पक्ष्याच्या मनातील आशेची पहिली ठिणगी दिसते. कितीही कष्ट असले तरी तो त्याच्या चोचीत काड्या गोळा करतो, हवेत झेप घेतो, पुन्हा पुन्हा परत येतो आणि अखेरीस एका छोट्याशा जागेला 'घर' बनवतो. हे पाहताना माझ्या मनात एकच विचार निर्माण होतो. माणूसही आयुष्यभर हाच प्रयत्न तर करत नाही का? शब्दांच्या, नात्यांच्या, स्वप्नांच्या आणि आशांच्या काड्या गोळा करून स्वतःचे मानसिक घरटे बांधत राहतो.

या संग्रहातील कविता लिहिताना मला अनेकदा माझ्या स्वतःच्या गतकाळातील घटना आठवू लागल्या. काही कविता बालपणी ऐकलेल्या गोष्टींमधून स्फूर्ती घेऊन जन्मल्या, तर काही माझ्या मनातील वेदना, भीती आणि आशा यांनी गुंफल्या. एखाद्या कवितेच्या लयीत मला माझ्या बालपणीच्या अंगणात उडणाऱ्या चिमण्या दिसल्या; तर दुसऱ्या कवितेत मला गावाच्या गवतात गुरांचा मंजुळ आवाज ऐकू आला. अशा असंख्य स्मृतींनी हा संग्रह आकाराला आला.

'स्पंदनरेषा'वरील माझे मनोगत लिहिताना त्यातील प्रत्येक कवितेशी माझा गुंफलेला प्रवास डोळ्यांसमोर येतो. या कवितांमध्ये अनेक भावना आहेत. कधी प्रेमाची पाखरं, कधी दु:खाची सावली, कधी भक्तीची ओल, तर कधी अस्तित्वाच्या शोधाची वाट. पण या सर्व भावनांना एकत्र बांधणारी सूत्रे म्हणजे 'स्पंदन'. प्रत्येक जीवाचे स्पंदन, त्याचे जगणे आणि त्याची संघर्षमय पण सुंदर कथा.

या काव्यसंग्रहाने मला स्वतःलाच पाहायला शिकवले. कधीकधी मी कविता लिहायला बसले, पण शब्द आले नाहीत; आणि काहीवेळा मी शांत बसले तरी शब्द ओघळून आले. तेव्हा मला जाणवले मन हेच खरे घरटे आहे. भावनांनी भरलेले, आठवणींनी सजलेले, आणि अनुभवांनी विणलेले. त्या घरट्यातून कधी वेदना उडून जातात, कधी आनंदांचा थवा येतो, कधी धैर्याची अंडी फुटतात, आणि कधी स्वप्नांच्या पिलांना पंख फुटतात.

या संग्रहातील प्रत्येक क्षण मला एक नवी शिकवण देऊन गेला. पशू-पक्ष्यांचे जगणे पाहताना मला जाणवले की त्यांना कोणतेही अहंकार नाही, कोणतेही अवास्तव स्वप्न नाही, आणि कोणतीही दिखाऊपणा नाही. त्यांचे जगणे साधे, परंतु सार्थ; कठीण, परंतु धैर्यवान; आणि नम्र, परंतु निसर्गाशी सुसंगत आहे. माणसाने निसर्गापासून बरेच काही शिकायचे असताना आपण कितीदा त्याच्यापासून दूर जातो. म्हणूनच या कवितांमधून मी प्रत्येक वाचकाला पुन्हा निसर्गाशी जोडायचा प्रयत्न केला आहे.

हा काव्यसंग्रह माझ्या आयुष्यातील एक अत्यंत आत्मिक टप्पा आहे. कारण येथे मी फक्त कविता लिहिल्या नाहीत. तर मी जगले, अनुभवले, जाणले आणि साकारले. या काव्यप्रवासात मला माझे स्वतःचे हृदय अधिक स्पष्टपणे ऐकू आले. या लेखनप्रक्रियेत माझ्या मनातील भीती वितळल्या, भावनांची खोली वाढली, आणि शब्दांना नवीन जागा मिळाली.

'स्पंदनरेषा' प्रकाशित करण्याच्या प्रवासात मला अनेक लोकांनी प्रोत्साहन दिले, आधार दिला. त्यांचे आभार मनापासून मानते. तसेच माझा वाचक हा या प्रवासातील अत्यंत महत्त्वाचा सहप्रवासी आहे. वाचकाच्या नजरेतून ही कविता पुन्हा एकदा जन्म घेते आणि नवा अर्थ प्राप्त करते. हीच कवी म्हणून माझी सर्वात मोठी कमाई आहे.

या मनोगताचा शेवट करताना माझ्या मनात एकच इच्छा आहे. या कवितांच्या स्पंदनरेषा तुमच्या हृदयातही उमटोत. या रेषा तुम्हाला निसर्गाच्या जवळ नेवोत, तुमच्या स्वतःच्या अस्तित्वाला नवी जाणिव देवोत, आणि तुम्हाला जगण्याचा एक नवा, शांत, सौम्य आणि सुंदर अर्थ मिळवून देवोत. हीच माझी भावना, हीच माझी कृतज्ञता, आणि हीच 'स्पंदनरेषा'ची खरी ओळख.

डॉ. मंजूषा कुलकर्णी

प्रस्तावना

'स्पंदनरेषा' या काव्यसंग्रहाची दुनिया ही नुसत्या भावनांची दुनिया नाही; ती जिवंत असलेल्या प्रत्येक निर्मितीची, प्रत्येक स्पंदनाची, प्रत्येक धडधडणाऱ्या श्वासाची दुनिया आहे. पशू-पक्षी, झाडे-वेली, क्षितिजावर झेपावणारा पंखांचा निळा स्पर्श, घरट्याच्या मातीचा उबदार सुवास, आणि त्या घरट्यात शांतपणे जपले जाणारे अस्तित्व या सर्वांची संगमरेषा म्हणजे हा काव्यसंग्रह. कवीने आपली नजर माणसाच्या मर्यादेतून बाहेर काढून संपूर्ण सृष्टीकडे नेली आहे; म्हणून 'स्पंदनरेषा' हा संग्रह केवळ कविता नसून, निसर्गाच्या पुस्तकातील एक जिवंत अध्याय वाटतो.

कवीच्या जाणिवा इतक्या सूक्ष्म की सृष्टीतील अगदी किरकोळ हालचालीतही त्यांना जगण्याचा एक ताजा अर्थ दिसतो. एखादी चिमणी दगडावर उडी मारताना जी किरकीर आवाज करते, त्या आवाजातही कवीला तिच्या जगण्याचा संघर्ष, तिचे अल्लड नि:शंक मन, आणि तिच्या लहानशा छातीत दडलेले महासामर्थ्य दिसते. पक्षी म्हणजे केवळ आकाश, हे कवीचे तत्त्व नाही; पक्षी म्हणजे 'आकाशाची इच्छा'. त्याच्या पंखातले धैर्य, त्याच्या चोचीतले आयुष्य, त्याच्या घरट्यातला विश्वास या सर्वांचा समृद्ध आलेख कवीच्या शब्दछटांमध्ये दिसत राहतो.

घरटे हा 'स्पंदनरेषे'तील अत्यंत महत्त्वाचा प्रतिमाविश्वाचा केंद्रबिंदू आहे. घरटे म्हणजे नुसते काडी-काडीने बांधलेले निवासस्थान नाही; ते म्हणजे आशेची पहिली वीट, प्रेमाची पहिली शपथ, जबाबदारीचा पहिला श्वास. घरटे बांधताना पक्षी जसे आकाशातील अनिश्चिततेला विसरतात आणि फक्त आपल्या पिलांसाठी निश्चयाने एक स्थिर भविष्य घडवतात, तसाच काहीसा कवीचा निश्चयही जाणवतो. शब्दांच्या काड्या, भावनांच्या वेली, आणि आठवणींच्या तुषारांनी तो स्वतःचे एक घरटे विणतो आणि वाचकाला त्यात स्थान देतो.

पशू-पक्ष्यांच्या जीवनातून कवीने घेतलेले अर्थ हे अत्यंत तात्त्विक आहेत. गायीच्या मंद, स्थिर नजरेत त्यांना एक शाश्वत संतुलन दिसते; श्वानाच्या निष्ठेत त्यांना प्रेमाचा सर्वात प्रामाणिक अवतार दिसतो; बैलाच्या ओढ्यात त्यांना गावाकडच्या मातीचे धैर्य दिसते. हे सर्व वर्णन करताना कवी कुठेही भावनिक अतिरेकीपणात अडकत नाहीत; उलट, ते प्रत्येक दृश्याकडे तर्क आणि सौंदर्याच्या सुंदर संगमातून पाहतात.

'स्पंदनरेषा' हा शब्दसुद्धा कवीने अत्यंत अर्थपूर्ण निवडला आहे. प्रत्येक जिवंत गोष्टीच्या देहावर, मनावर, आणि आत्म्यावर काही रेषा असतात. स्पंदनांनी उमटलेल्या. त्या दिसत नाहीत, परंतु जाणवतात. तो अनुभव कधी अंगावर रोमांच आणतो, कधी डोळ्यांमध्ये पाणी आणतो, आणि कधी आपल्या पावसाळी सकाळीसारखा शांत सूर लावतो. या संग्रहातील कविता अशाच अदृश्य पण अनुभूतीत कायम राहणाऱ्या स्पंदनरेषा आहेत.

कवितांची भाषा सुलभ आहे, पण त्यातली प्रतिमा अत्यंत गहन. वाचकाला सुरुवातीला साधी निसर्गकविता वाटणारी रचना, पुढे जाताना एक गहन तात्त्विक संकल्पना उलगडत राहते. शब्दांची निवड, वाक्यांची लय, आणि प्रतिमांची सांधणी यातून कवीचे दीर्घ, खोल आत्मपरीक्षण स्पष्ट होते.

या संग्रहात नुसते नयनरम्य निसर्गदर्शन नाही, तर जीवनाचे तत्त्वज्ञान आहे. पक्ष्याच्या उडण्यामागे स्वातंत्र्याची संकल्पना आहे; त्याच्या घरट्याच्या बांधकामामागे कर्तव्याची संकल्पना आहे; जनावरांच्या वर्तनामागे सहनशीलतेचे, मैत्रीचे, निष्ठेचे, आणि परस्परावलंबनाचे धडे आहेत. कवीने निसर्गातील प्रत्येक घटकाला एक मूर्त, व्यक्तिमत्वपूर्ण अस्तित्व दिले आहे.

या संग्रहातली मोठी ताकद म्हणजे कवीच्या हृदयातील निर्मळ दृष्टी. त्यांनी कोणत्याही प्राण्याकडे वरून खाली पाहिले नाही; तसेच ते कोणतेही अवास्तव मानवीकरण करत नाहीत. त्यांच्या नजरेत सर्व सृष्टी समान आहे. आकाशाच्या निळाईसारखी, पावसाच्या थेंबासारखी, आणि फुलांच्या पाकळ्यांवर थरथरणाऱ्या दवबिंदूसारखी.

ही प्रस्तावना लिहिताना जाणवलेली एक सुंदर गोष्ट म्हणजे कवी शब्दांतून ज्या सृष्टीचे चित्र रेखाटतात, ती सृष्टी आपल्या आजूबाजूला असली तरी आपण तिला दुर्लक्षित करतो. त्यांच्या कवितेमुळे वाचकाची नजर पुन्हा एकदा त्या

सृष्टीकडे जाते. चिमणीच्या उडण्यातला धीर, बगळ्याच्या शांतपणातील ध्यान, बैलाच्या पावलांतील कर्तव्य, नदीच्या प्रवाहातील सातत्य हे सर्व कवीने वाचकाच्या मनात खोलवर रुजवले आहे.

म्हणूनच 'स्पंदनरेषा' हा काव्यसंग्रह आजच्या वेगवान जगाला एक अत्यंत आवश्यक असा विराम देतो. हा विराम म्हणजे शून्य नव्हे; हा विराम म्हणजे आत्मदर्शनाचा क्षण. आपण ज्या जगाचे मालक असल्यासारखे वावरतो, त्या जगात आपण प्रत्यक्षात एक छोटा तुकडाही नाही, हे कवीच्या निवांत कवितांमधून जाणवते.

या संग्रहात जेव्हा पक्षी घरटे बांधतो, तेव्हा तो केवळ आपले पंख वापरत नाही; तो आपल्या मनाची प्रत्येक लहानशी भीती बाजूला सारतो आणि जीवनाकडे विस्तीर्ण नजरेने पाहतो. त्या क्षणी कवी स्वतः त्या पंखांच्या सावलीत उभे असल्यासारखे वाटते. या भावनेतून जे शब्द उमलतात, ते वाचकाच्या मनात दीर्घकाळ टिकतील, यात शंका नाही.

'स्पंदनरेषा' ही केवळ कविता नसून एक निसर्गसंवाद आहे. एक जिवनसंवाद आहे. आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे, हा एक आत्मसंवाद आहे. या संग्रहाचा प्रवास कवीच्या हृदयातून सुरू होऊन वाचकाच्या हृदयात स्थिरावत राहील हीच अपेक्षा, हीच शुभेच्छा.

श्री. सिद्धार्थ दोंदे
शाखा व्यवस्थापक
भारतीय स्टेट बँक
मंत्रालय शाखा
मुंबई

अनुक्रमणिका

१) घरट्याची ओढ आहे ... १५
२) दोस्ती पहावी नवी ... १६
३) इवली चिमणी
राहते मनी ... १७
४) मोरपिसावर का भाळावे ... १८
५) मुंग्यांचे सांगणे ... १९
६) केकारव ऐकून तृप्तता ... २०
७) हृदयाच्या
पानावर पाखरू ... २१
८) प्रिये अनुप्रिये ... २२
९) मनी चिमणा उपजे ना ... २३
१०) चिमण्या स्वप्नातून
रमे आई ... २४
११) किती पावसाळे हे यावे ... २५
१२) राजहंस राजा दिसे ... २६
१३) उडण्यास हे आभाळ ... २७
१४) मायेस यावी भरती ... २८
१५) ओल्या
पंखांची झळाळी ... २९
१६) आरशातील रूप माझे ... ३०
१७) अरे अरे बोक्या दादा ... ३१
१८) निवांत निलयी हेम ... ३२
१९) रंग गोड हा काळा ... ३३
२०) आई आईच असते ... ३४
२१) जन्म न वाया
जावो माणसा ... ३५
२२) लाभो मजसी विसावा ... ३६
२३) जीव शिवाचे
विहग दोन हे ... ३७
२४) गोड पाखरू की अप्सरा ... ३८
२५) आई म्हणजे
तत्त्व चिरंतन ... ३९
२६) बगळ्या बगळ्या
कवडी दे ... ४०
२७) पाऊस हा दुराव्याची
दोर कशी तोडी ... ४१
२८) म्हणून देतो
जन्म आईला ... ४२
२९) उमेद उरातुन असताना ... ४३
३०) खग असे वागतात ... ४४
३१) गोधन ऐसे
धन हे अपूर्व ... ४५
३२) शहाण्या सारखा अस तू ... ४६
३३) खुले हृदयकळी ... ४७
३४) नको घाबरू तू ... ४८
३५) घरीदारी मनी मनी ... ४९
३६) रेश्माचं पाणी पाणी ... ५०
३७) अले किती गोड तू ... ५१
३८) अरे बोक्या दादा ... ५२
३९) बोकुला छकुला ... ५३
४०) अग अग हरणुली ... ५४
४१) हृदय हे रंगून जाते ... ५५
४२) ऋणानुबंधांच्या
जुळलेल्या ... ५६
४३) तुझे रंग माझेच
वाटून जाती ... ५७
४४) फिरुनी ये तू जीवनी ... ५८

४५) शालीमधल्या
आठवणीतून ... ५९
४६) घर आपुले ... ६०
४७) कोणासाठी तरी ... ६१
४८) दिसते नवेच स्वप्न ... ६२
४९) चुकते जगायचे अन ... ६३
५०) अन्य काय
मज सांग हवे ... ६४
५१) स्मृती ओलसर उरते ही ... ६५
५२) सांज आठवे ना साधी ... ६६

(१)
घरट्याची ओढ आहे

डोळ्यात वाच माझ्या
नजरेतली करारी
घेतो भरून सहजी
पंखातली भरारी

जगण्यातली मजा जी
जगतो मनास भरुनी
उडतो खुलास उंच
आनंद पंख करुनी

चोचीत दाणा पाणी
तो घालतो सुखाने
गातो सुरेल गाणे
मी गोडव्या मुखाने

बसतो निवांत कधीही
डहाळी झुला झुलुनी
रंगात पंख माझे
जाती उगा भुलुनी

नसती मनात चिंता
घरट्याची ओढ आहे
येताच सांजवेळ
परतून जाय पाहे

दि.०५/०३/२०२४
सकाळी ०७.३९ वा.

(२)
दोस्ती पहावी नवी

आकाशाचा राजा आला
वनराजा पाशी
काय विचारबे आता ती
मैत्री हो खाशी

कोण कुणाच्या येईल कामी
हे न मनी आले
क्षणात तयांच्या मित्रपणाचे
धागे घट्ट झाले

म्हणे सिंह चल सैर करवितो
तुजला वनराईची
उंच नभाचा गरुड राज तू
भ्रमंती न घाईची

तू वाहन त्या श्रीविष्णूचे
मी दुर्गा देवीचे
देवत्वाचा स्पर्श होतसे
पुण्य काही ठेवीचे

घे आतिथ्या अरण्यातल्या
मेजवानी जी हवी
देवीदेवतांच्या वाहनांची
दोस्ती पहावी नवी
अशी ही दोस्ती पहावी नवी

दि.१४/१०/२०२४
रात्री १०.४६ वा.

(३)
इवली चिमणी राहते मनी

चिव चिव चिमण्या गोजिरवाण्या
रूप कस देखणं
जीव इवलुसा झेप आकाशी
अंगण खुश राखणं

दाण्यासाठी घरी दारी ग
गोड चिवचिवाट
पाण्यासाठी नकोच वणवण
वाहतील पाट

बाळगोपाळा संगे तुमचे
किती चालती खेळ
घरट्यामध्ये पिल्लं घालतील
लाडा कोडाचा मेळ

काडी काडी कापूस माडी
शेज मऊशार छान
घरटे सुंदर पाहून हरवे
इथे कुणाचेही भान

इवली चिमणी राहते मनी
बालपणीची साथ
पुन्हा तुला ग बागडण्याला
देईन माणूस हात

दि.२९/११/२०२४
रात्री ११.५४ वा.

(४)
मोरपिसावर का भाळावे

मोरपिसारा रंगफुलोरा
ढंग वेगळा आहे
तुरा मोहरा रूप भोवरा
छंद वेगळा आहे

नभ भरताना मन भरते अन
थुई थुई नाचून जातो
वर्षाऋतूंची आळवणी मग
गीत नाचरे गातो

नीलकंठ मी शिव शंभूचा
स्पर्श गळ्याला झाला
तेंव्हा कोठून स्वर्गामधुनी
रंग पिसावर आला

नजर वाट पाहते पावसी
आस मनाची वेडी
मोरपिसावर का भाळावे
प्रियवर त्याने छेडी

असेच माझे मनही नाचे
मोर होता प्रियाशी
मिळेल जेंव्हा सख्या प्रेमाची
वर्षा खासमखाशी

दि.१६/१२/२०२४
रात्री १०.४८ वा.

(५)
मुंग्यांचे सांगणे

एक मधाचा थेंब ओघळे
जमल्या साऱ्या मुंग्या
एकमेकींचा द्वेष मनी ना
करती परस्परा जाग्या

एकीमधले बळ केवढे
संकट होई दूर
कधी न उठते काळजात मग
त्यांच्या हो काहूर

वाटून खाणे भेटून घेणे
हेच खरे ना जगणे
ऐकावे माणसा नीट तू
मुंग्यांचे सांगणे

मेहनत करती कष्ट उपसती
करती खाद्य संचया
पावसाळा मग निवांत जातो
नाही कुणापुढती गयावया

किती क्षणांचे जीवन भंगुर
मजेत जगणे व्हावे
मुंग्या होऊन मधुर कणांचे
भोजन नशिबी यावे

दि.२५/०२/२०२५
सकाळी ०७.४९ वा.

(६)
केकारव ऐकून तृप्तता

राजमहाली तू वावरतो
स्वच्छंदाने मोर सख्या
राजभवन जे घरकुल तुझेही
आस उरी बघ तुला पाहण्या

ऐट तुझी ती शान निराळी
तुझे चालणे डौलाचे
रंग केवढे मोहक सुंदर
आणि पिसारे मोलाचे

मान वेळावून पाहत राहशी
घरास जपशी मनापासुनी
कुठे गेली तुझी प्राणप्रिया ती
लाजलाजरी गोड मोरणी

संसाराचे तुमच्या साक्षी
मेघही येथे थांबून जाती
वर्षावाने सुखवीत धरती
गीत गोडवे जलदे गाती

राजभवन जाते हे सुखावून
दृष्टादृष्ट तुमच्याशी होता
एक वेगळे लाभे समाधान
केकारव ऐकून तृप्तता

दि.१३/०३/२०२५
रात्री १०.२८ वा.

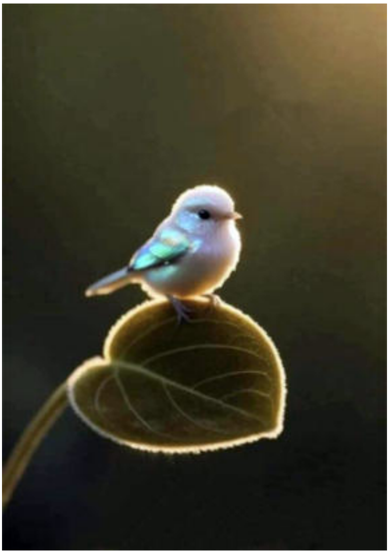

(७)
हृदयाच्या पानावर पाखरू

हृदयाच्या पानावरही
असेच आशेचे पाखरू
किती उडू कुठे उडू
की कवेत नभालाच करू

किती थांबवावे मी त्याला
पंख जे त्या लाभले
बळ त्यातले कसे मोजावे
मन उडाया लागले

इवले डोळे जरी मनाचे
नजर विश्वाची सामावे
इवली चोच जणू मनाची
क्षण अनमोल टिपावे

कधी भिजते हे पाखरू....
आपल्याच उदास पावसात
आपणच झटकावे पंख आणि
पुन्हा उडण्या जोमात

या पाखराचे घरटे कुठे असेल
कसे असेल विचारूच नका
अगणित घरे असूनही
ठावठिकाण्याचा कशास हेका

दि.१८/०३/२०२५
सकाळी ०७.४९ वा.

(८)
प्रिये अनुप्रिये

काय झाले ग प्रिये अनुप्रिये
किती तू लाजलीस गोड
आहे का सांग पाहू तुझ्या या लज्जेला
कश्याची तरी तोड

अशीच तुझी मोहिविते
मजसी नेहमीच खोड
कधीतरी फक्त चोचीवरला
इवलुसा तू राग राणी सोड

आजही बघता तुला
काहीच सुचत नाही बघ
काळजाला वेगळीच
मधुरशी लागते रग

मी गुंग तुझ्यात दंग
तुझेच रंग मनावर
तू माझी मैना तुझा मी राजा
भाव माझे अनावर

ये ग ये राणी माझी
मोतीयाच्या दाण्याने मढवीन तुझी चोच
एक पंख माझ्या प्रीतीचा
हळुवार तुझ्या पंखात खोच

दि.२१/०३/२०२५
सकाळी ०७.५३ वा.

(९)
मनी चिमणा उपजे ना

ये ये चिमण्या घेत चिमणीला
संगे तुझ्या मज दारी
विरु न दे अशी किलबिल सुंदर
चिवचिव वाटे भारी

अंगण गजबज तुमच्या सुराने
सकाळ मधुरा होते
पहाट वेडी चिमणी गाणी
गाऊन जागी होते

दाणा दाणा टिपता तुम्ही
सोबत संगत ठेवून
कसा करावा सुखसंसार हा
प्रेम अमापसे देऊन

पाण्यामध्ये डुबकी डुब डुब
ओले पंख फडफडणे
प्रीत जाणते चिमणा चिमणी
तुमचे गोड बडबडणे

घरटे सुंदर घरकुल मोहक
पिल्लू त्यात निपजे ना
रोज छानसा विचार माझ्या
मनी चिमणा उपजे ना

दि.०३/०४/२०२५
रात्री ११.४७ वा.

(१०)
चिमण्या स्वप्नातून रमे आई

चिमणे चिमण्या मस्त दंगल्या
डहाळीवर झुलत्या
चिव चिव चाले धुंदीमध्ये
ऋतुराण्या फुलत्या

हिरव्या हिरव्या पालवीत का
लपाछपीचा डाव
जागवीत ह्या जाती चिमण्या
सुखासुखीने गाव

त्या असताना जाग सहजशी
नीज चिमणीची होते
चिमणी गाणी गात बाळाची
आई अंगाई गाते

मग येती ह्या चिमण्या राण्या
कथेतल्या नायिका
चिमण्या ओठाच्या बाळाचा
गोड पापा प्रत्येका

चिमण्या जिवनीमधुन डोकवती
चिमणे चिमणे दात
चिमण्या स्वप्नातून रमे आई
चिमण्या पापणी आत

दि. २५/०४/२०२५
सायं. ०६.३८ वा.

(११)
किती पावसाळे हे यावे

पाऊस आला घेऊन ओला
सुगंध दरवळणारा
मनात नाचे मोर फुलोरा
मोद हा सळसळणारा

घे पानांची छत्री हिरवी
बरव्या पाऊसधारा
सांग सखे चल घेऊ आडोसा
प्रीत वर्षाव सारा

जलबिंदूची सरगम ऐकून
गीत मल्हार गाऊ
तुला हवे तर राणी माझी
चिंब वर्षावी न्हाऊ

चोचीमध्ये थेंब गारवे
मस्त तुषार उडावे
पावसात ह्या आनंदाचे
मेघ बरसू पडावे

सोबत बसुनी धुंदीमध्ये
स्वप्नं घरटे विणावे
किती पावसाळे हे यावे
नाते रुजुनी जावे

दि.०७/०६/२०२५
रात्री ११.५३ वा.

(१२)
राजहंस राजा दिसे

मी हंसिनी आई पिल्लांनो
सांगते ऐका बरे
चाल आपुली राजेशाही
वागणे तैसे खरे

कमळतंतु जे मृणाल ते
खाद्य आपुले प्रिय असे
मोती घेऊन चोचीमध्ये
राजहंस राजा दिसे

चालताना ऐट ठेवा
घाई ना कसली कधी
बाज येवो पोहताना
उडताना ही शान आधी

मान वेळावून पाहून
नजर वाटे देखणी
पंख शुभ्र हे रंग निर्मल
त्याची करा रे राखणी

राजहंसाचा विवेकी
गुण तुम्ही जपणार ना
शहाणी माझी बाळं मोठी
होत गुणी होणार ना

दि.१९/०६/२०२५
रात्री ११.५४ वा.

(१३)
उडण्यास हे आभाळ

रंग कोणते जगावे
संग आपुल्या ते न्यावे
अंगा अंगावर नवे
जगणेच कोरू घ्यावे

एक दिशा का आपुली
उडण्यास हे आभाळ
कधी आपुला येईल
वाट बघणे का काळ

पंख उमेदीच्या गावी
एक उडान भरावी
आकाशाची सीमा कोणी
कशासाठी ठरवावी

भुईवर घरट्यात
एक जग बांधताना
वर नजर असावी
दोन्ही जगा सांधताना

आत आशा जगवावी
श्वास श्वास नवा व्हावा
न्याहाळून जीवनाला
ध्यास ध्यास हवा हवा

दि.०३/०७ /२०२५
सकाळी ०९.५४ वा.

(१४)

मायेस यावी भरती

दाणा दाणा भरतो जैसा
प्राण प्राणास आधार
रूप वेगळे रंग आगळे
सृष्टी होतसे साकार

जरा प्रभाती दिशा संगती
घेऊन कवेत हिंडावे
दवादवातून अमृतबिंदू
धरातलेवर सांडावे

मग ओठातून स्फूर्तिगाण ते
अलगद उमटून यावे
किलबिल चिवचिव काही असू द्या
गाणे सुरेल व्हावे

दाणा पाणी तोच देतो जो
चोच देऊन जातो
जगण्यासाठी कसे तुम्ही हो
लायक तेही पहातो

आनंदाचे रंग असावे
उडत्या पंखांवरती
नभात असलो तरी मातीच्या
मायेस यावी भरती
मायेस यावी भरती

दि.१०/०९/२०२५
सकाळी ०८.५४ वा.

(१५)
ओल्या पंखांची झळाळी

थेंब थेंब बरसले
नभ असे गाभूळले
ढगाढगाशी सुरात
गाणे पावशी जुळले

ऋतू आधी एक होता
आता भरवसा गेला
शरदात चांदण्याला
पावसाने झोका दिला

हवा हिवाळी ओलेती
चिंब दिवाळी चालली
कुणी मंदाकिनी आता
वेळी अवेळी गाळली

वेडी वर्षाराणी अशी
कधी कधीही बरसे
जीव थांब म्हणूनिया
आता जगण्या तरसे

या रे या पिल्लांनो जवळी
मोजा पावसाच्या ओळी
पांघरून किती घ्यावी
ओल्या पंखांची झळाळी

दि.१२/१०/२०२५
रात्री ११.४३ वा.

(१६)
आरशातील रूप माझे

आरशातील रूप माझे देखणे
पक्षिणी मी सुंदरी निरखणे
काय आहे हे न कळले मजसी हो
कोणी दुसरे वाटुनी नित पाहणे

मी जशी वळवेल वळते मान ही
तिकडेही चोच हलते जशी हलते इथे
जे इथे घडते आहे तसेच कैसे
घडते आहे ना कळे त्या तिथे

डोळे इवले गोल गोल ते
पाहतात माझ्याकडे
काठावर बसले आहे पण
खोल बुडते मी तिकडे

कित्ती छान आहे हे सगळे
पिलांना दाखवावे वाटते
सांगीन येथे आपण आपल्याला
गोड गोड कुणी भेटते

आज वाटते कळले जरा जरासे
का बरे घुटमळतात माणसे असे
दिसते का आसू आणि डोळ्यातले हसू
ना व्हावे बाहेर म्हणुनी झटतात हसे

दि.०२/०२/२०२४
रात्री १०.२४ वा.

उडतो मी आकाशी
तू कशाला खाशी
मित्र समजून घे
नव्याने तू पाहशी

सांग काय देऊ मी
गोड गोड फळे की
बिया आणू चोचीतून
दूध थोडं मग पी

किती किती रागारागाने
बघतोस वेगाने
नको असे करू बघ
पहा मला प्रेमाने

अंगणात सकाळी
सोन उन्हं रे आली
हास जरा गोड गोड
मैत्री आपुली झाली
मैत्री आपुली झाली

दि.११/०२/२०२४
सकाळी ११.२३ वा.

(१७)
अरे अरे बोक्या दादा

अरे अरे बोक्या दादा
करशील का रे वादा
झडप नको घालू ना
पक्षी मी साधासुधा

(१८)
निवांत निलयी हेम

उडणाऱ्या पाखरांना
विचारा ओढ घराची
कितीही फिरले तरीही
सांजेला ओढ घराची

ते काड्याकाड्यांनीच
विणलेले सुबकसे घरटे
जीवापाड असे प्रियही
प्रत्येकाचे निज घर ते

कुणी असते त्या घरात
स्वागतासाठी थांबून
कुणी येतो आपुला जो
थकून भागून जो लांबून

आधी नजरेत स्वागते
मग येतात दिलासे
काऽऽही गप्पांचे
फेरेही खासे खासे

घासाघासातील प्रेम
कामना घराचे क्षेम
क्षितिजाशी आयुष्याच्या
निवांत निलयी हेम

दि.२१/०२/२०२४
सकाळी ०९.१२ वा.

(१९)
रंग गोड हा काळा

रंग काळा काळा
आई, आपुला रंग का ग काळा?
ढवळे पाणी, आकाश पांढरे
हंस स्वच्छ पांढराळा
आपुला रंग का ग काळा?

बदक पांढरे गोरे गोरे
कोंबडा तसा पांढरा हा बगळा
सारसपक्षी किती ढवळे ते
ढवळा कबुतर मेळा
आपुला रंग का ग काळा?

एखादा पोपट दिसे पांढरा
मोरही दिसतो शुभ्र आगळा
पेंग्विन पुढूनी धवल धवल किती
बघ ना पांढरा गायबगळा
आपुला रंग का ग काळा?

काकाकुआ किती गोरा गोरा
करकोचा ना काळा
समुद्रपक्षी सुंदर ढवळे
ढवळा त्यांचा चाळा
आपुला रंग का ग काळा?

ढग पांढरे चंद्र पांढरा
चांदण्या गोऱ्या ढवळ्या
नदी पांढरी जळ हे शुभ्र
फुले पांढरी तशाच ह्या कळ्या
आपुला रंग का ग काळा?
सांग ना, आपुला रंग का ग काळा?

असू दे आई रंग कसाही
पाठीवरती तुझ्या मी बसलो
आई जवळी आहे म्हणुनी
आनंदाने बघ ग हसलो
रंग छान बघ आपुला काळा
नजर न लागे बाळा

आई, रंग गोड हा काळा

दि.१३/०३/२०२४
सकाळी ०८.४३ वा.

(२०)
आई आईच असते

माय छत होत जाते
आभाळ गळताना
देह छत्री करते
ऊन्हं झळा झळताना

तिची ऊबदार ऊब
ऋतू कोणताही असो
तिच्या स्पर्शात गोडवा,
नजरेत गाव वसो

तिचा पोलादाचा देह
मन मऊशार लोणी
आई विना देव इथं
डोळा पाहिला का कोणी

तिच्या दिवसात युगे
जाती सामावून रोज
पिल्लांसाठी सोडते ती
किती सहजीच नीज

किती सोसते भोगते
देह झिजवून देते
बीज मायेचे पेरून
स्वतः उगवून येते

सुख मिळावे बाळांना
दुःख डोईवर झेले
देई अमृताचा पान्हा
पीत विषाचे ही पेले

तिचे रूप कोणतेही
माय आई पाखरू की
पशु पक्षी कीडा मुंगी
प्रिय गाय वासरू की

आई आईच असते
तिच्या हृदयी वात्सल्य
माय असते म्हणून
किती विसावते बाल्य

नाही उपमा कशाची
माय लेकरांस जगी
आई नसता जगात,
सारे पोरके ना उगी

आईपण नाही सोपे
देह मन काळीजही
आई आत्म्याचे नाव
परमात्मा तीच ही

दि.१८/०४/२०२४
रात्री ११.५४ वा.

(२१)
जन्म न वाया जावो माणसा

कुणी शिकवले तुला हे असले
रसग्रहणाचे धडे
फूलपाखरा फुलाभोवती
मधु मधुराचे कडे

कुठे उमलली फुले हासरी
कसे जाणवते तुजला
गोल इवलुसे डोळे तरीही
बाग खुणावते तुजला

फुलाफुलांच्या परागातुनी
मधुघट भरले कुणी
तुला नेमके अमृत तेथे
हे सांगितले कुणी

जीव इवलुसा उदर छोटुले
भूक लहानशी असता
कसे प्राशिसी सांगायाला
कुणीही जवळी नसता

इकडून तिकडे तिकडून इकडे
रस अमूल्य ते भरीशी
उडता उडता सुंदर जगणे
सुंदरतेने करीशी

पंखांवरती चित्र रंगीले
जरी कोरले आहे
वरवरच्या त्या मोहामध्ये
फुलपाखरू अडके न पाहे

काय हो मौलिक घ्यावे झटपट
शिकणे त्याच्याकडुनी
जन्म न वाया जावो माणसा
व्यर्थासाठी अडुनी

दि.०७/०५/२०२४
सकाळी ०८.२६ वा.

(२२)
लाभो मजसी विसावा

असाच भिजू दे मनमोराला
शंभो तुझ्या भक्तीने
काळजातले आभाळही मग
भरू दे चिद्वृत्तीने

पंख पिसारे भावभावना
मोहक तूच दिलेल्या
रंगसंगती जुळवून त्यांना
लावण्ये वहिलेल्या

दीपस्तंभासम मम श्रद्धा
त्रिगुणांचे रे त्रिशूळ
नाद अनाहत डमरू वाजे
संसाराचे शूळ

जिथे पहावे तिथे मूर्त तू
विश्वा व्यापुनी जावा
भेट आगळीक अशी घडावी
जीवास लाभो शिवा

उंच असू दे कितीही गेलो
तूच समोरी दिसावा
तुझ्याच करुणा स्तंभावरती
लाभो मजसी विसावा

दि.११/०६/२०२४
सकाळी १०.५८ वा.

(२३)
जीव शिवाचे विहग दोन हे

रोज सकाळी सायंकाळी
बिंब तुझे देखणे
किती उपकार हे परमेशाचे
मनी नित्य रेखणे

उचलून माना सवे मनाला
चरणी तुझ्या लावणे
चित्त हृदय नि अंतःकरण हे
तुझ्या प्रती वाहणे

एक बाहेरी शरीर चालते
एक सूक्ष्म जे आत
चरचरावर तुझ्या कृपेचा
फिरत राहू दे हात

जीव शिवाचे विहग दोन हे
जरी वाटती भिन्न
एक आत्म ते एकच बीजही
तत्त्व सदैव अभिन्न

आयुष्याच्या प्रभातवेळी
मध्यान्ही नि निशेला
स्मरण तयाचे सतत असावे
तोच तो साऱ्या दिशेला

दि.१२/०६/२०२४
सकाळी ०७.३८ वा.

(२४)
गोड पाखरू की अप्सरा

चल ना काडी काडी जमवून
बांधू आपुल्या माडीला
सखे साजणी सोबत असशील
प्रीत घरत्याच्या जोडीला

येईल पाऊस किती बरसावा
घरात आपल्या राहू ग
आणीन दाणे चोचीतून मी
चित्र गोड ते पाहू ग

स्वप्न घराचे तुझे नी माझे
चल लवकर ग पूर्ण करू
ऋतू कोणता जरीही आला
मिळुनी त्याला कवेत धरू

तुझ्यासवे मी जगतो जगणे
आनंदाने भराभरा
क्षणभर थांबू इथे विसावू
तुला पाहू दे प्रिये जरा

बघ राणी मज नजरेतून तू
गोड पाखरू की अप्सरा
अनुनय करतो तुझा सारखा
तुझाच मी प्रियवर ग खरा

दि.११/०७/२०२४
सकाळी ०८.४४ वा.

(२५)
आई म्हणजे तत्त्व चिरंतन

ही मायेची छत्रछाया जी
माय शिरावर धरते
जगात सांगा कोण आईसम
स्नेह लेकरा करते

येतील कितीही विपदा भयंकर
देह शस्त्र होतो ना
तिच्या मनातील आशीर्वचनही
अस्त्र बाण होतो ना

तिच्या चिंतनी वात्सल्याची
ओढ सदा जाणवे
आणिक स्पर्शातून तिचा तो
स्वर्ग जणु मानवे

श्वासासंगे लेकरु चिंता
काळजात चालते
जन्मभरी ती निज संततीस्तव
हळूच आसू ढाळते

सुख मागावे केवळ आईने
पिलांसाठी निरंतर
पशु पक्षीण की मानव माय ती
भाव तिचे अजरामर

आई म्हणजे तत्त्व चिरंतन
ईश रूप गोडवा
आई म्हणजे जन्मांतरीचा
बंध निखळ जोडवा

दि.१५/०७/२०२४
रात्री ०९.३६ वा.

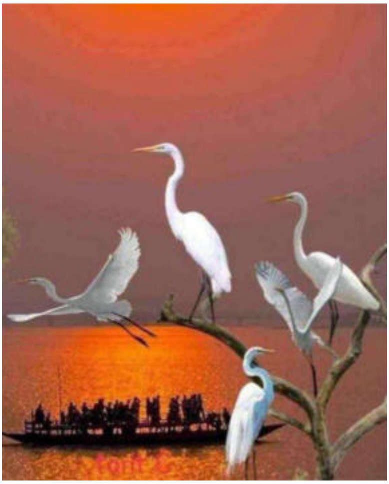

(२६)
बगळ्या बगळ्या कवडी दे

या बगळ्यांच्या झाडाला म्हणे
जाग नवी आली
तांबडे फुटता आकाशाला
उषा उतरली खाली

माना वळवून अंदाजांच्या
सीमा बांधल्या जातील
पंखांवरल्या कोरीवतेतून
दिशा टांगल्या जातील

सांज असो की सकाळ आता
रंग ढवळा बगळ्यांचा
त्यावर पडतील किरण सोनेरी
तरी संग ढवळा बगळ्यांचा

मुश्कील बगळे मिश्किल बगळे
सोंग ढोंग बगळ्यांचे
रंग धवल परी कृष्ण काळीजे
पोंग बोंग बगळ्यांचे

असले तापस किती चालायचे
कळेल एकदा सारे
अन बगळ्यांचे खरे रंग मग
दाखवून देईल वारे

तोवर चालो तुमची शाळा
बगळ्या बगळ्या कवडी दे
जगताना तू एक तरी मग
सच्चाईची दमडी दे

दि.२३/०७/२०२४
सकाळी ०९.१२ वा.

(२७)

पाऊस हा दुराव्याची
दोर कशी तोडी

भिजलेल्या पंखातली झेप ओली ओली
उंच आकाशात जाता काळजाची खोली

मेघ वाहतात किती जळांच्या पखाली
बरसून हलकेसे वारे कोण घाली

घरट्यात कोण आहे चिवचिवणारे
चारा ओला माया ओली डोळे दिपणारे

काडी काडी घर माडी मन मन जोडी
पाऊस हा दुराव्याची दोर कशी तोडी

उघडून खिडकीशी विसाव्या पहावे
आत ऊबदार पावसाळ्यात रहावे

दि.३१/०७/ २०२४
सकाळी ०९.२० वा.

(२८)
म्हणून देतो जन्म आईला

चोचीमधल्या चोच कहाण्या
पिल्लांसाठी सोस
वात्सल्याचे क्षण हे टिपावे
लोचनात भरघोस

तिन्ही त्रिकाळी येते आई
चारा दाणे घेत
भरवून जाते घास मायेने
एक दिलासा देत

जीव इवलुसे इवल्या गाठी
गतजन्मीच्या नात्यासाठी
कोण कुणाच्या साठी झटते
कोण कुणाच्या राहे पाठी

झिजवून काया झरते माया
डोळे पाणावून
ती असते वा नसते तरीही
काळीज जा न्हाऊन

आई म्हणजे काय रसायन
देवासी कळले ना
म्हणून येथे अवतारातून
प्रेम तिचे फळले ना

असो कोणती काया माऊली
माया तीच दिसते ना
आई बाहेर आई आतून
कणाकणात वसते ना

आई म्हणजे तत्त्व आगळे
तत्वांच्या पलीकडले
आईविना मग जीवन सारे
अडखळून का अडले

उत्तर नाही त्याच्याकडेही
आई अशी घडण्याला
म्हणून देतो जन्म आईला
बाळ पुन्हा होण्याला

दि.१३/१०/२०२४
सकाळी ०९.२५ वा.

(२९)

उमेद उरातुन असताना

बघ बघ तिथले आभाळ आपुले
कधीतरी मग उडायचे
मनसोक्तपणे नभात विहरत
उंच उंच मग चढायचे

येईल आई घेऊन दाणे
रोज मनाने टिपायचे
डोळ्यामध्ये स्वप्नं एकची
उडण्याचे मग जपायचे

देवाने हे पंख दिले जे
वरदानच जणू आपुल्याला
जरा प्रयत्ने कलेस शिकणे
उंच भराऱ्या उडण्याला

माय वसुंधरा माया करते
दाणापाणी दे जगण्या
उंचावरुनी खुणावतो ना
बाप नभाचा बळ भरण्या

डोळ्यांमध्ये येवो करारी
नजर भरारी दिसताना
नको इवलीशी सुध्दा ही भीती
उमेद उरातुन असताना

दि.१५/०६/२०२५
रात्री ०१.२७ वा.

(३०)
खग असे वागतात

एक आधार तरुचा
तारणारा जगतात
एक उडान नभात
खग असे वागतात

पाय भुई चरणाशी
उंच नजर गमन
पंख बळ भरणारे
कधी गगन सदन

कुठे मिळणार चारा
दानापाणी कोण देई
कोण उडत्या पाखरा
सांग तुझा ठाव घेई

काय विचार करशी
कसे सारे जमविशी
एक आशा रोज मनी
सांग कशी जगविशी

आता वाटते मला की
तुझ्या जन्माला यावे
गीत नवनवे रोज
नव्या आकाशात गावे

दि.२२/११/२०२५
रात्री ०९.१२ वा.

(३१)
गोधन ऐसे धन हे अपूर्व

वसु म्हणजे ऐश्वर्य संपदा
द्वादशी देई सदा
धेनु वत्स संपत्ती खरी ही
राहती दूर विपदा

दिवे दिवाळीचे यादिवशी
उजळून जाती घरी
आसमंत तम भरला असला
तेज चमकते तरी

गोधन ऐसे धन हे अपूर्व
गोरस अमृत पान
स्वर्गामध्ये कामधेनू ही
भूवरी तिचाच मान

अखिल देवता जिच्यात वसती
ती गोमाता महान
सेवा करुनी वत्स व्हावे हो
दुग्धपाना लहान

म्हणून आधी गोमतेची
सवत्स पूजा येते
त्यानंतर दणक्यात आपुली
दीपावली ही होते

चला जपू या परंपरांना
संस्कृती सनातनी ही
विश्वशांतीचा बंधुत्वाचा
वसा देते मनी ही

दि.२८/१०/२०२४
सायं. ०६.३० वा.
वसुबारस, गोवत्स द्वादशी
शुभ दीपावली

(३२)
शहाण्या सारखा अस तू

चल चल पिलूड्या
मारू नको रे उड्या
शिकवेन मी तुला
शांत बसणे गड्या

घरामध्ये राहतो
टी व्ही सारे पाहतो
आपणही मस्त असे
त्याच्यामध्ये वाहतो

घर आहे आपुले
तुम्ही पिल्लं धाकुले
बाकीचे खोडकर
गेले कुठे ते खुळे

असे गप्प बस तू
मनामध्ये हस तू
मोठ्याने भुंकू नको
शहाण्या सारखा अस तू

सारे जण ही माणसे
शहाणे की वेडे न माहीत
डबड्यासमोर बसतात
जातात बघ खाईत

बघ हे सगळं बघायचं नाही
असे का तसे का विचारायचे नाही
आज एकदा बघून घे,
पुन्हा कधी हट्ट करायचे नाही

दि.०१/०२/२०२४
रात्री ११.५८ वा.

(३३)
खुले हृदयकळी

चल ना खा:, जरा सरोवरी फिरू
नीऽऽऽलकमळे, तोडू भरभरू
बघ आणले मी एक दाखविण्या
खूप सारे दोघे चल गोळा ग करू

तू ग किती देखणी नाजूका खार
आवडती कमळे तुला फार फार
गालावर फिरवीन मऊ मऊ पाकळ्या
लाजून चूर तू मी बघूनच ठार

कसे तुला रिझवू, रूप तुझे सजवू
मन तुझ्यावर राणी भुललंय जे
आज मग दिसले सरोवर हसले
कमळांच्या ताटव्यांनी खुललंय जे

कशी गोड दिसतेस, डोळ्यातून हसतेस
प्रेम तुझे पाझरते निर्झऱ्यावाणी
गोड तुझा स्वर ग, प्रीतीच घर ग
घायाळ मी पुन्हा पुन्हा तुझ्यावर राणी

भाळलो मी आजही कमळाचा बाजही
अंग तुझं रेशमाची जणु पाकळी
डोळे तुझे लाजरे, मदनाने साजरे
गाली खळी खुले खुले हृदयकळी

दि.१५/०३/२०२४
सकाळी ०६.५४ वा.

(३४)
नको घाबरू तू

नको घाबरू तू माझ्या मित्रा
आलो बघ मी तुला वाचविण्या
खड्डा छोटा असो की मोठा
मैत्री खरी पुरे मना नाचविण्या

चिंब नाहलो भिजलो मीही
तुही तसाच भिजलेला
डोळ्यामध्ये पाऊस का रे
उगाच मित्रा थिजलेला

चल चल ये ना बाहेर ये तू
हात मी देतो प्रेमाने
देईन तुजला खाऊ बिस्कीट
दूध आवडीचे नेमाने

चमक केवढी डोळ्यामधली
ओढ आपुली ओली रे
दोस्ता राहू सोबत आपण
जरी छोटी माझी खोली रे

पाऊस आता रोजच येईल
भिजशील मित्रा रोजच तू
सर्दी खोकला येईल तुजला
होत आजारी आजच तू

चल चल लवकर अंग पुसू या
आई नाहीतर रागावेल
वाकळ देतो गरम छानशी
माया त्यातून सामावेल

दि.१८/०३/२०२४
सकाळी ०९.२२ वा.

(३५)
घरीदारी मनी मनी

माझी गोड मनीमाऊ
किती करते ती लाड
खोड्या करते अनेक
जरी आहे बरं द्वाड

पंजा फिरवून देते
माझ्या गालावरती ती
अशी मायाळू मनुली
म्याऊ म्याऊ करती की

घारे घारे डोळे तिचे
त्यात मायेचा सागर
बसे मांडीवर माझ्या
अंगावर घे चादर

दूध पनीर नि लोणी
तिच्या तोंडालाच पाणी
सूर छेडते मधेच
तिची तिची गाई गाणी

घरीदारी मनी मनी
आली आमुच्या जीवनी
कसे प्रेम नि जिव्हाळा
सांगा जडवेल कोणी

दि.३१/०३/२०२४
सकाळी ०८.५८ वा.

(३६)
रेश्माचं पाणी पाणी

धुंद पावसाची धार
अंग भिजूनीया गार
चला चला रे पिलांनो
थंडी वाजतेय फार

सारा डोंगर ओघळे
झरझर झऱ्यावाणी
गवताच्या अंगावर
रेश्माचं पाणी पाणी

झाडं अंघोळ करती
स्वच्छ सुंदर दिसती
बीज जमिनीमधले
गोड गालात हसती

पाने पाने चिंब ओली
तरारून मने गेली
रानारानात सुगंधी
माती अत्तरांची झाली

केस अंगावरले हे
असे उभारून आले
करू पानांची छतरी
रान हुडहुडी झाले

या रे पिल्लांनो जवळी
ऊब आईची कवळी
जरा पाऊस पाहू या
त्याची गाणी सोनसळी

दि.०७/०४/२०२४
०९.०४ वा.

(३७)
अले किती गोड तू

अले किती गोड तू
सोन्याची फोड तू
छोटुशा दोस्त माझा
प्रेमाचा जोड तू

ये ना ये जवळी
खाऊ या सोनकेळी
हासू तुझं माझं रे
हसताच हसे खळी

केश तुझे माझे
सोनेरी चमचम
दात कशे आपुले
आनंदी घमघम

तुझं माझं जमतं
नातं रे कोणतं
सवंगडी तू
मन खळखळतं

नको मोठं होऊ या
बाळंच राहू या
रोज रोज भेटून
खेळत राहू या

दि.१३ /०४/२०२४
मध्यरात्री १२.५७ वा.

(३८)
अरे बोक्या दादा

अरे बोक्या दादा
डोकावून पाहू बाबा
दिसतोस मला थोडा
मीही तुला दिसे आधा

असे एकमेका पाहू
गाली छान हसताना
उघडा मी जसा आहे
तुही तसा असताना

तुझे डोळे घारे भुरे
वर कानांचे हे तुरे
टवकारून पाहशी
काय हवे सांग तू रे

मला खेळाया आवडे
गप्प बसणे नावडे
दूध दही फस्त कर
मग उंदीर पकडे

ये ना ये तू हळू हळू
नको कुणालाच कळू
म्यांऊ म्यांऊ नको आता
चल दोघेजण खेळू

होशी दोस्त जर माझा
पक्का मुक्काम हा तुझा
याच घरी होऊ दे की
किती येईल रे मजा

दि.१९/०४/२०२४
सकाळी ०५.५७ वा.

(३९)
बोकुला छकुला

का ग आई, का ग आई
सांग ना मला काही
सारखे मी विचारतो
तुला किती प्रश्न बाई

आपण उंदीर का पकडायचे
त्यांच्या मागे किती धावायचे
डोळे मिटुनच दूध का प्यायचे
उडी मारता पायावरच का यायचे

आपणही खायला
ताट का नाही घेत
पाहुण्यांना आपल्या
हॉटेलात का नाही नेत

नवे नवे कपडे, चपला गॉगल
फिरायला गाडी का ग नसावी
आपल्याही घरात टी व्ही नि मोबाईल
दुधाची डेयरी मस्त असावी

काय बाबा सांगू मी
किती तुझे प्रश्न
सुचतच नाही काही
निरुत्तर प्रश्न

भंडावून सोडतो हा
बोकुला छकुला
डोळे त्याचे खोडकर
सारखेच विचारती काहीतरी मला

कान बघा कसे हो
टवकारलेले
डोळे ते घारुळे
वटारलेले

आता काय बोलू मी
बघतोय कसा
सासराच जाब मला
विचारतो जसा

दि.०३/०५/२०२४
रात्री ११.०१ वा.

(४०)
अग अग हरणुली

अग अग हरणुली
किती किती गोडुली
सारे मला म्हणती
तू हरणीच छोटुली

तुझे डोळे किती छान
भिरभिर चंचल
मीही तशी पाहते
म्हणे आई चंचल

कान किती सावध
ऐकती सारे ते
तोंड तुझे नाजूक
किती बरं प्यारे ते

अंगावर ठिपके
पांढुरके छोटेसे
तसा माझा झगाही
वर त्याच्या बुंदकेसे

दोघे आपण मैतर
जवळी तू ये ना
कित्ती कित्ती गोडू तू
उऽऽऽम्म ... उऽऽऽम्म पापी दे ना

दि.०४/०५/२०२४
रात्री ०८.३२ वा.

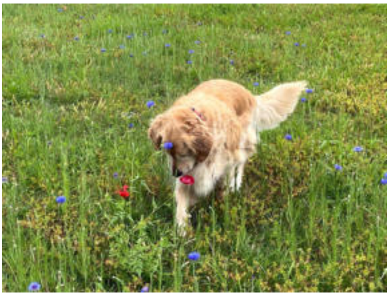

(४१)
हृदय हे रंगून जाते

तूही पडला न प्रेमात यांच्या
फुले चिमुकली गोड
रंग एवढे कोण टाकतो
आकारही अजोड

निसर्ग असतो खरा सोबती
सखा आपुला हितकर
मोहक दृश्ये किती साठवून
घ्यावी मनातच सुंदर

स्पर्श कोवळे हरितृणांचे
मल्मल फुलात दडते
मऊशार ही वाटे पालवी
किमया सदैव घडते

असो उदासी अथवा भकासी
क्षणात संपून जाते
नव्या नव्याशा स्वप्नफुलांवर
हृदय हे रंगून जाते

विसरून आपुले आपुलेपण मग
इथे रमावे वाटे
फुले पाकळ्या रंग खुलुनीया
मनी खुशी ही दाटे

दि.०६/०५/२०२४
सकाळी ०९.३७ वा.

(४२)
ऋणानुबंधांच्या जुळलेल्या

टकमक टकमक बघता पिलांनो
म्यांऊ म्यांऊ कशास ओरड
दूध पाहिजे असे तुम्हाला
पडेल घशाला कोरड

कान टवकारून काय ऐकता
बसा जरासे ऐटीत
कशास घुसता खोक्यामध्ये
अडगळीत व पेटीत

चंचल चंचल चाल चपळ की
दुडूदुडू घरभर धावून
गोंधळ तुमचा चाले निरंतर
लपता कोचाडी जाऊन

ना थकता तुम्ही कधीच कैसे
भावंडे खोडकर
परस्परांमध्ये खेळुबागडून
करता नखांची खरखर

करमत नाही तुमच्या विना रे
घर भरलेले राही
ऋणानुबंधांच्या जुळलेल्या
तारा जन्माच्या काही

दि १५/०१/२०२५
रात्री १०.२३ वा.

(४३)
तुझे रंग माझेच वाटून जाती

तुझे रंग माझेच वाटून जाती
तू उडुनी कुठे जाशी सुंदरशा मित्रा
मला वाटे माझ्यापुढे कोणी नाही
प्रत्येकजण माझ्या दराऱ्याने भित्रा

छटा तुझ्या नि माझ्या सारख्या
जीव इवलुसा परी तुझा
तुला पाहता वाटे उडावे
रूपरंग तुजसम व्हावा माझा

जरी जंगली राजासम मी
तूच खरा स्वच्छंदी बरं
कुठे वाटते तिथे उडावे
मधु पिऊनी गोड जगणे खरं

कुणाच्या तरी जीवावर उठुनी
भरतो पोट मी मांसाहारी
तू न मारतो कधीही कुणाला
तू तर मनमुक्त विहारी

किती रे जगतोस मोजके दिवस
जगणे सुंदर किती गोडवे
असावेत बघ दुवे काहीसे
परस्परांना जोड जोडवे

असे वाटते पहात रहावे
रूप तुझे मी मनी साठवून
उन्हा कधीतरी स्वप्नी उडावे
तुला एकटा असता आठवून

दि.११/०३/२०२५
रात्री ११.३९ वा.

(४४)
फिरुनी ये तू जीवनी

शीण गेला तुजसी पाहून
शीन तू आलास रे
जीव इवला देखणे तन
देखणे मन खास रे

रंग ढवळा इतुका हिम जणू
डोळे चमकून जाती रे
खेळकर बाल्यात तुझिया
भाग्य येई जणु हाती रे

आत्मबंधातील गाठी
ना कळे जुळल्या कशा
तव नि भाग्येशाच्या प्रेमा
दृष्टावल्या का रे दिशा

जीव त्याचा तुजवरी तू
सोडूनी गेला कसा
कोणत्या त्या आठवांनी
ठेविला नाही ठसा

शर्थ केली जगविण्या तुज
वाचवू शकलोच ना
तू न आता घर उदासे
रडरडूनी थकलोच ना

अल्पकाळाचे तुझे
येणे इथे या भूवरी
शांती लाभो तुजसी तू
राहो सुखाने स्वर्गी परि

शक्य ना तुजसी विसरणे
तू सदा आमुच्या मनी
शीन मार्जारा रे बाळा
फिरुनी ये तू जीवनी

दि.०७/०९/२०२५
रात्री १२.३९ वा.

(४५)
शालीमधल्या आठवणीतून

खळखळ खळाळणाऱ्या झऱ्या
तुझे वाहणे शांत
धुक्यात झाडेवेली हरळी
मौन थिजली निवांत

पानापानावरून शिरशिरी
हुडहुडणाऱ्या कळ्या
फुले थांबली जरा फुलाया
शीतशरदी आगळ्या

घरट्याध्ये पंखाखाली
पिले ऊब पांघरली
गवतावरती कुणी इथे ही
थंडी कडक अंथरली

पाण्यावरती होऊन स्वार हा
पवन होई शीतल
अजून झोंबतो कणाकणाला
कुडकुडते ती कळ

परस्परांना बोलू न शकती
ध्वनी गार गारठले
आखडून गेल्या तनुवर शैत्य
अजून किती तारठले

असा हा ऋतू कुडकूड करतो
तरी हवा वाटतो
शालीमधल्या आठवणीतून
मनी परी दाटतो

दि.२६/२/२०२४
रात्री ११.४८ वा.

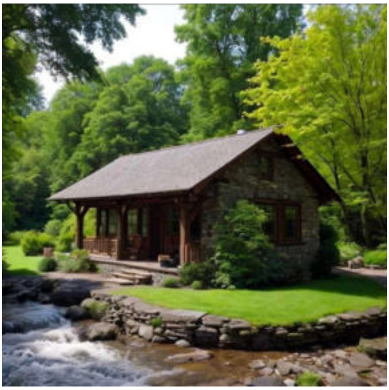

(४६)
घर आपुले

कधी होईल घर आपुले
अशा हिरवाईच्या कुशीत
जिथे वाहे खळाळून
झराही स्वतःच्या खुशीत

उन्हांची रांगोळी पडते
घराच्या अंगणी अवखळ
झुळूक वाऱ्याची वाहत ये
सतत गुणगुणणारी चंचल

असा झरतो हा पाऊस बघ
मला भिजवून जाताना
हळूच मैनाही फांदीवर
निरखते मजसी गाताना

झावळ्या झाडांच्या येती
वाकुनी सावली द्याया
छतावर साळुंक्या जमती
झिम्मा फुगड्या खेळाया

सांजेला घरट्यात किलबिल
पिलांना भेटते माय
तुझेही त्याचवेळी रे
घरकुली वळती बघ पाय

मी पडवीत वाट पाहणारी
तुझ्यासाठीच थांबेन
प्रीती पाहून आपुली रे
रातही रोजच लांबेल

नभातील चांदण्या येती
रातीला खाली उतरून
गोडी नात्याची पाहून
किती जातील रे हरखून

घरातील कोन्याकोन्यात
गंधाळून वावर जातील
हिरव्या सृष्टीने गाणी
प्रीतीची बहरा येतील

दि.०२/०३/२०२४
सायंकाळी ०५.२५ वा.

(४७)
कोणासाठी तरी

श्वास श्वास अडलेले
कोणासाठी तरी
श्वास श्वास भरलेले
कोणासाठी तरी

वाट पाहत वाटेवरती
कोणासाठी तरी
सांजवात आणि मागणं
कोणासाठी तरी

एक घरटं काडी माडी
कोणासाठी तरी
पिल्लं किलबिल चिवचिव चिलबिल
कोणासाठी तरी

दाणापाणी मंजुळ गाणी
कोणासाठी तरी
ढब्बू गल्ला खुळखुळ नाणी
कोणासाठी तरी

जगण्यासाठी जगणे रोजच
कोणासाठी तरी
मरतानाही उरणे येथे
कोणासाठी तरी

दि.१३/०५/२०२५
रात्री ०९.३३ वा.

(४८)

दिसते नवेच स्वप्न

दिसते नवीच आशा
आभाळ भेदलेली
माझीच त्रिज्या आता
मी आहे छेदलेली

शून्यात पाहताना
शून्यास ओलांडले ना
दुःखात गोठलेले
क्षण काही सांडले ना

मागेच सोडले मी
ओसाड गाव माझे
आता पुन्हा नव्याने
घरटे नवेच माझे

विणले नवेच धागे
विणल्या नव्या दिशाही
आता मला लुभवती
येता नव्या उषाही

शिरते कुशीत माझ्या
निजले जरा जराशी
दिसते नवेच स्वप्न
आता मला उराशी

दि.१६/०५/२०२५
रात्री १०.४९ वा.

(४९)
चुकते जगायचे अन

सांगा कुणास आता
भेटावयास जावे
ना सूर ताल काही
कैसे तराणे गावे

ज्याचे नि त्याचे आता
मन हे संकोचलेले
नाही विचारपूस
म्हणे बोल बोचलेले

आकाश बांधलेले
घरट्यात ज्याचे त्याने
अन रंग वेगळाले
लेवून माणसाने

किती कुंपणे पहावी
अन उंबरा पळाला
लागे सुखाचा का हो
मासा कुणा गळाला

चुकते जगायचे अन
माणूस खुंटलेला
आता कुणी न बोले
म्हणे जीव खुंतलेला

दि.१९/०५/२०२५
सकाळी ०९.३२ वा.

(५०)
अन्य काय मज सांग हवे

उगाच वाटे मला कधी की
जरा जरासे मी हुंदडावे
कधी होऊनी सागर लाटा
कधी धबधबे होत पडावे

त्या फांदीवर घरटे माझे
आणि पिलांची चिवचिव किलबिल
होत पक्षिणी देत निवारा
मीही पहावी गंम्मत चिलबिल

तिथे नभातून माळ ढगांची
कधी पांढरी कधी काळी
कधी कोळ्याने होऊन पहावी
मीही विणलेली जाळी

कधी गवतावर होऊन इवली
सानसानुली फुले कवळी
कधी होऊनी फुले सुगंधित
घ्यावे फुलपाखरू जवळी

वाटे हवेवर जावे तरंगत
कधी पंख लेऊन नवे
आणि असे जर घडले तर मग
अन्य काय मज सांग हवे
देवा, सांग हवे

दि.२४/०५/२०२५
रात्री १२.५४ वा.

(५१)
स्मृती ओलसर उरते ही

थेंब जळाचा मोती टपोरा
फळावरी जो आहे थवकला
गळण्याआधी ढळण्याआधी
पाहे मिळविण्या जीव चिमुकला

येते वर्षा घेऊन हर्षा
ओल्या स्पर्शा गंध असे
जीव नव्याने जगण्यासाठी
धडपड सृष्टीचीच दिसे

पानापानावरून चालते
थंडाईची नवलाई
घरट्यामध्ये पिल्लं नाचती
छत्र पंखाचे धरे आई

ऊब जराशी हवी वाटते
आपुलकीची जवळीकता
वर्षावाने जलधारांच्या
रटाळ जीवनी आगळीकता

थांबून जाती वाटसरू अन
वाट मोकळी ठरते ही
पाऊस येतो जातो आणिक
स्मृती ओलसर उरते ही

दि.३०/०५/२०२५
सायं. ०७.०४ वा.

(५२)
सांज आठवे ना साधी

सांज उतरते कशी
जरा वाट ती पाहून
कोणासाठी निशेदारी
रेंगाळती ती राहून

नाही दिस तिचा कधी
नाही रात तिची होत
काही मिळतात तिला
प्रकाशाचे संधी झोत

रात झाकाळून देते
वाट जरा उजळली
सांज सांजेलाच पहा
कशी सांजुन फळली

घरट्यात ज्याला त्याला
पोचण्याची घाई होते
सांज तिथेच हळवी
का हो उतराई होते

कोण ठेवील स्मृतीत
तिच्या आठवणी आधी
दिस रात आठवती
सांज आठवे ना साधी

दि.२०/०६/२०२५
रात्री ०२.२१ वा.

लेखिकेचा परिचय

- **डॉ. मंजूषा पंढरीनाथ कुलकर्णी,**

  पीएच. डी. (संस्कृत), नेट (संस्कृत), सेट (शिक्षणशास्त्र), एम.ए. (संस्कृत), एम.एड., राजपत्रित अधिकारी वर्ग १ (महाराष्ट्र शासन, भारत) (सहाय्यक प्राध्यापक - संस्कृत)

  २३१ समर्थ अलंकार, सदनिका क्र. २, कवितांच्या बागेसमोर, विठ्ठल रुक्मिणी मंदिराजवळ, ज्योतीनगर, छ. संभाजीनगर - ४०० ००५

  ई-मेल : dr.manjushak@gmail.com

  मोबाइल : + ९१ ९८२२८ ३९४९१ । व्हाट्सएप; +९१ ९०८२१ ६१५२४

सध्या :

- **प्रशासकीय अधिकारी, मुख्यमंत्री कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई (महाराष्ट्र)** येथे राजपत्रित अधिकारी वर्ग १ म्हणून कार्यरत.
- महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगामध्ये राज्यात सर्वप्रथम स्थान अधिगत आणि राजपत्रित अधिकारी वर्ग १ शासनसेवेमध्ये २२ वर्षांपासून कार्यरत.
- **संस्कृत सल्लागार मंडळाची सदस्य, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली. (https://sahitya-akademi.gov.in)**
- व्यापकदृष्ट्या मान्यताप्राप्त संस्कृत भाषातज्ज्ञ, **साहित्य अकादमी अनुवाद पुरस्कार २०२० प्राप्त,** उच्च शिक्षणातील शैक्षणिक विचारवंत, उच्च प्रशंसित कवयित्री, लेखिका, संशोधक आणि वक्ता.
- तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी लिखित ''वैदिक साहित्याचा इतिहास'' (२६० पृष्ठे) या **मराठी पुस्तकाचा (साहित्य अकादमी पुरस्कृत) संस्कृतमध्ये अनुवाद करण्याचा विशेष प्रतिष्ठेचा प्रकल्प** साहित्य अकादमीने प्रदान केला होता, जो पूर्णत्वाला जाऊन साहित्य अकादमीद्वारे अनुवाद प्रकाशित.
- आचार्य बाळाराव **सावरकर लिखित स्वातंत्र्यवीर सावरकर यांच्या चरित्राच्या (अंदाजे २००० पृष्ठांच्या) ४ खंडांचा अत्यंत सन्मानाचा संस्कृत अनुवाद प्रकल्प** स्वातंत्र्यवीर सावरकर राष्ट्रीय स्मारक, मुंबई यांनी स्वाधीन केला आहे. त्यापैकी प्रथम खंडाचा अनुवाद पूर्ण झालेला असून प्रकाशनाच्या मार्गावर.

- गेल्या २५ वर्षांपासून, भाषा, साहित्य, संस्कृती, कला, नाटक, शिक्षण आणि भाषेशी संबंधित विधायक कार्याचा प्रसार करण्याच्या ध्येयाने प्रेरित अन् कार्यरत आहे.
- संस्कृतच्या प्राध्यापिका, वसंतराव नाईक शासकीय कला आणि सामाजिक शिक्षण संस्था, नागपूर.
- **महाराष्ट्र शासनाच्या पहिल्या पूर्णवेळ महिला भाषा संचालक आणि महाराष्ट्र राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग, महाराष्ट्र शासनमध्ये प्रशासकीय अधिकारी** ह्या पदांवर कार्यभार सांभाळला.
- पुणे विद्यापीठातून पदवी आणि पदव्युत्तर शिक्षण पूर्ण केले
- तसेच पुण्यातील एसएनडीटी विद्यापीठामधून देखील बी.एड. आणि एम.एड. पूर्ण केले.
- एकाच वेळी पुणे विद्यापीठ आणि टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठात अव्वल येण्याचा बहुमान मिळवला.
- MPSC वर्ग-एक परीक्षेमध्ये संस्कृत या विषयामध्ये सर्वप्रथम येण्याचा बहुमान
- विविध राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय परिषदा, चर्चासत्रे आणि परिसंवादांमध्ये अनेक शैक्षणिक शोधनिबंध सादर केले आणि अनेक प्रतिष्ठित पुरस्कार जिंकले.

लक्षणीय योगदान :

डॉ. मंजूषा या भाषा, कला, नाटक, संस्कृती, प्रशासन, साहित्य आणि शिक्षण या क्षेत्रांमध्ये अनेक बहुमुखी भूमिकांमध्ये योगदान देत आहेत. त्या संस्कृतमधील एक प्रसिद्ध प्राध्यापिका, एक प्रसिद्ध वक्ता, एक विचारशील प्रवचनकार, एक वाचक, एक उद्घोषक, एकल-कलाकार-नाट्यकलावंत/सादरकर्त्या, एक कवयित्री, एक संशोधक, एक लेखिका आणि अशा अनेक क्षेत्रांमध्ये नैपुण्य असलेल्या विदुषी आहेत.

गेल्या काही वर्षांमध्ये डॉ. मंजूषा यांनी भाषिक संशोधन, अनुवाद, भाषा आणि कोशविकास आणि भाषा धोरणाची निर्मिती अशा अनेक महत्त्वपूर्ण क्रियाकार्यांचे नेतृत्व केले आहे. शिक्षण, साहित्य, प्रशासन आणि संस्कृती या

क्षेत्रातील त्यांच्या अद्भुत योगदानाबद्दल त्यांना अनेक पुरस्कार आणि सन्मानचिन्हांनी सन्मानित करण्यात आले आहे.

डॉ. मंजूषा यांनी मराठी कवितेच्या क्षेत्रात जागतिक स्तरावर विश्वविक्रमधारक अशी एक अनोखी ओळख निर्माण केली आहे आणि चरित्र, कविता, ललित आणि तात्त्विक तसेच वैचारिक लेखन अशा सर्व संबंधित शैलींमध्ये त्या एक उत्कृष्ट आणि प्रथितयश लेखिका म्हणून चमकत आहेत.

प्रकाशमार्गा: हे पुस्तक डॉ. प्रकाश बाबा आमटे यांच्या चरित्राचा (मराठी भाषेतील) डॉ. मंजूषा यांनी केलेला संस्कृत अनुवाद आहे ज्याला २०२० वर्षातील साहित्य अकादमीच्या अनुवाद पुरस्काराने गौरविले गेले. डॉ. आमटे यांच्या या अद्भुत जीवनप्रवासाचा संस्कृतमध्ये अनुवाद करण्यात डॉ. मंजूषा यशस्वी ठरल्या आहेत.

‘‘**साहित्यिक व्रत**’’ म्हणून गेल्या ६ वर्षांपासून, डॉ. मंजूषा रोज काव्यरचना रचत आहेत आणि प्रसारित करत आहेत. त्यानिमित्ताने मराठी कवितेतील ‘हाय रेंज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड’ मध्ये जागतिक विक्रम केल्याबद्दल महाराष्ट्राचे माजी राज्यपाल श्री. भगतसिंग कोश्यारी जी यांच्या हस्ते डॉ. मंजूषा यांचा सत्कार झाला आहे.

प्रकाशित पुस्तके –

- डॉ. मंजूषा यांनी मराठी, संस्कृत आणि इतर भाषांमध्ये अनेक उत्तम पुस्तके लिहिली आहेत आणि त्यांचे पहिले पुस्तक ‘विवाह संस्कार’ २०१० या वर्षी प्रकाशित झाले. त्यानंतर डॉ. मंजूषा यांनी संस्कृतमधील इतर अनेक पुस्तके प्रकाशित केली आहेत ज्यामध्ये श्यामस्य माता, विवेकानंदस्य विचारसौंदर्यम्, वेदकालीन स्त्रीरत्नानि, स्मृतिवचनानि, स्मृतिप्रतिपादित न्यायः, विवेकरत्नानि, प्रकाशमार्गा : अशी अनेक पुस्तके संस्कृतमध्ये रचली व अनुवादित केलेली आहेत. तर ‘प्राचीन भारतीय समाज’, ‘सूर्य शक्ती और मानव’, ‘कौटिलीय अर्थशास्त्र’, ‘स्मृतीग्रंथ – भाग १ और २’ ही त्यांची हिंदी भाषेतील पाच पुस्तके प्रकाशित झाली आहेत.

  त्यांच्या मराठीतील पुस्तकांमध्ये अनमोल विचार ठेवा – नचिकेता (लेखांचा संग्रह), लावण्यखणी (मराठी लावणी गाण्यांचा संग्रह), कणखरबाणा राणी

अहिल्या (अहिल्याबाई होळकर यांचे चरित्र), मृद्‌गंध (ग्रामीण मराठी भाषेतील कवितांचा संग्रह), एक पाती गवताची (ललित लेखसंग्रह), प्रीतसुधा, आरसपाणी-जीवनगाणी (मानवी जीवनावरील कवितांचा संग्रह), गोड-गोड पापा (बालकवितांचा संग्रह), सर्ग-निसर्ग, संतोष, उत्कर्ष, पूर्वा, सृष्टीगंध, युगंधरा, सुख सुखाचं, पानापानातली कथा (निसर्गावरील कविता), नाथा पंढरीनाथा, ईश भाग्येश, निरव नमन (देवभक्तीपर), मंगेश, आंदण (प्रासंगिक), रूप-स्वरूप, श्रीरंग (राधाकृष्ण), अलवार, मधुश्री, सहा सोहळे (ऋतू), सुधांशु (चंद्र), दिव्यांतरी (सूर्य), बकुळफुले, अळुमाळु, सुरभी, कामिनी, फुललेलं मौन (फुलांवरील कविता), खाणाखुणा (पशु), वैष्णवी (पक्षी), नादश्रुती, श्वेता, शब्द तुझ्या नावाचे (तिच्यावरील प्रीत कविता), स्वामिनी, मृणालिनी, उडण्या हे आभाळ (स्त्रीजीवन), प्रमिला (धरती-आकाश), लाघव वेळा (सकाळ-संध्याकाळ), मनमंदिरा, तेजशलाका, उदय, मंजुभारती, क्षणांचं देण, आयुष्याचं गाव (जीवनपर कविता), प्रियतमा शुभांगी, नेहा, सुधीर, दरवळ तुझे नि माझे (त्याच्यावरील प्रीत कविता), मन्मनी, इंदुमती, मंजुश्री, मानसी (ललितलेख), बोल बरवे, मनस्विनी, हृदयस्पर्शी (रसिक प्रतिक्रिया - कवीश्वर), प्रतिसाद, रसिकवरा, हृदयतरंग, अनुबंध (अन्य रसिक प्रतिक्रिया), गंधराणी (मिश्र कविता), श्रावणी (पाऊस कविता), उल्का (गझल), तेंव्हा (वेळा), नभ मोजताना (धरती-आकाश), जरा रेंगाळले (वाट), रंगतनु, कृष्णकांत (रंग), कविता माझी, लोभसवाणी (सर्वोत्कृष्ट कविता), कवडसा, मृण्मयी, अबोली, अनावर मना, मल्मली, अक्षरा, अनुरंग, नवी नवेली, मन ओथंबुन गेले, उमलवाट, (मिश्र कविता) मन मनुल्या, शब्द पाखरं, वेध मनाचा, मन मोहरून माझे (मन), सुखाचा किनारा (सुख-दुःख), आनंद गंधपाणी, दूर त्या तिथे (गंध-सुगंध), थांब जरा तू (नाती-गोती), स्पंदनरेषा (पशु-पक्षी - घरटे) यांचा समावेश आहे.

याशिवाय विज्ञानातील संस्कृत, स्मृती धारा भाग-१ आणि भाग २, चतुरंग, शोधामृत, संस्कृत मराठी उखाणे, गौरवगाथा सूर्याची, जीवनचिंतन, भावमंजूषा, विचारकणिका, वेदकालीन स्त्रीरत्ने आणि अणुविज्ञानातील झंझावात - डॉ. अनिल काकोडकर, प्राचीन भारतीय समाज. ही पुस्तके

देखील प्रकाशित आहेत. त्यांचे मराठीमध्ये 'मंजु मंजिरी' आणि 'सर्ग निसर्ग' नावाने ऑडिओ कवितासंग्रहही प्रकाशित झालेले आहेत.

प्रकाशनाच्या वाटेवरील पुस्तके –

(चंद्र आणि लज्जा या भावनांवरील कविता) – घडते नवेच काही. (संस्कृत बाल काव्यसंग्रह) – बालमोदिनी, सुधा मूर्ती यांच्या 'तीन हजार टाके' या मराठी पुस्तकाचा संस्कृत अनुवाद – त्रिसहस्रसीवनम्, (संस्कृत अनुवाद) – मनुष्यः.

मिळालेले पुरस्कार :

पुरस्काराचे नाव आणि वर्ष –

- कोकण मराठी साहित्य परिषदेचा अत्यंत मानाचा २०२२–२३ चा ललित गद्य विभागातील द्वितीय क्रमांकाचा सौ. लक्ष्मीबाई व राजाभाऊ गवांदे पुरस्कार 'एक पाती गवताची' या ललितलेखसंग्रहास प्राप्त झाला आहे.
- शिक्षाश्री सन्मान – २०२४
- स्व. वा.ना. उत्पात स्मृती पुरस्कार – २०२३
- परळी भूषण पुरस्कार २०२३
- मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय २०२३ पुरस्कार (गौरव गाथा सूर्याची साठी)
- संस्कृत भाषा सभा नाशिक, महाराष्ट्र तर्फे डॉ. व्ही. एम. गोगटे स्मृती पुरस्कार २०२३
- अखिल ब्राह्मण मध्यवर्ती संस्था, नाशिक २०२२ तर्फे सन्मान आणि सत्कार
- अखिल देशस्थ ऋग्वेदी ब्राह्मण मध्यवर्ती मंडळ, वडोदरा तर्फे ''साहित्य रत्न'' पुरस्कार २०२२
- सरस्वतीदेवी विद्या विकास ट्रस्ट पुरस्कार २०२२
- प्रेमचंद सन्मान २०२२
- अणुविज्ञानातील झंझावात : डॉ. अनिल काकोडकर – ३ राज्यस्तरीय पुरस्कार प्राप्त

- महात्मा फुले राज्यस्तरीय बाल-साहित्य पुरस्कार (महाराष्ट्र साहित्य प्रतिष्ठान) २०२१
- राज्यस्तरीय संत नामदेव चरित्र साहित्य पुरस्कार २०२०
- लेखक सुनील रंगराव देसाई राज्यस्तरीय बाल-साहित्य पुरस्कार २०२९
- संस्कृतसाठी साहित्य अकादमी अनुवाद पुरस्कार २०२०
- राष्ट्रपती पुरस्कार विजेते दिवंगत व्ही.डी. सर्जे गुरुजी प्रतिष्ठानचा जीवन गौरव पुरस्कार २०१८
- पत्रकार उत्कर्ष समिती (मुंबई)चा राज्यस्तरिय आदर्श शिक्षक पुरस्कार २०२७
- शेतकरी शिक्षण प्रसारक मंडळ आष्टी जि. बीड (महाराष्ट्र) चा राज्यस्तरीय आदर्श पुरस्कार
- द्वारका प्रतिष्ठानचा राज्यस्तरीय सर्वोत्कृष्ट प्रशासक पुरस्कार
- गोस्वामी संत तुलसीदासकृत रामचरित मानस पुरस्कार २०२६
- राज्यस्तरीय दैनिक भास्कर महिला पुरस्कार २०१२
- राज्यस्तरीय लोकमत सखी सम्राज्ञी पुरस्कार २०१२
- दिल्ली संस्कृत अकादमी, अखिल भारतीय-नवोदित - संस्कृत कवि प्रतियोगिता पुरस्कार २०१२
- लोकमत माझी आई पुरस्कार २०१२
- राज्यस्तरीय महिला गौरव पुरस्कार २०११
- संस्कृत नाट्य महोत्सव - संहितालेखन प्रथम पारितोषिक २०११
- संस्कृत नाट्य महोत्सव - नाट्य द्वितीय पारितोषिक २०११
- राज्यस्तरीय विद्यारत्न पुरस्कार २०११
- राज्यस्तरीय विद्यारत्न पुरस्कार २०१०
- S.N.D.T. महिला विद्यापीठ, सर्वतृतीया २००१
- मध्यप्रदेश संस्कृत अकादमी राष्ट्रीय निबंध रचना पुरस्कार १९९८
- महाराष्ट्र राज्यशासन संस्कृत प्राविण्य पुरस्कार १९९८

- **Digital Content :**

अ.क्र.	तपशील	लिंक
१	सखी सह्याद्री मुलाखत, दि. १०-१०-२०२४	https://www.facebook.com/share/v/FmEuAjAVeKGrunYB/?mibextid=WC7FNe
२	सोनाली नवांगुळ, डॉ. मंजूषा कुलकर्णी यांना साहित्य अकादमीचा अनुवादासाठी पुरस्कार	https://www.loksatta.com/pune-news/sonali-nawangul-dr-manjusha-ku-lakarni-sahitya-akademi-award-for-translation-akp-94- 2600116 ?utm_source =whatsapp_web & utm_medium =social& utm_campaign=socialsharebuttons
३	''आपल्यालाच आपला प्रकाश होता आलं पाहिजे.'' साहित्य अकादमीचा पुरस्कार मिळाल्या नंतर मंजुश्री यांनी दिलेला हा संदेश आपल्या सर्वांसाठी साहित्य अकादमी पुरस्कार विजेत्या डॉ. मंजूषा कुलकर्णी MaxWoman वर.	https://youtu.be/Lqu-YF4G-rw
४	डॉ. मंजूषा कुलकर्णी यांना साहित्य अकादमी पुरस्कार	https://www.madhyamvruttseva.com/डॉ-मंजूषा-कुलकर्णी-यांचा/

५	महाराष्ट्राचे माननीय राज्यपाल यांचे ट्वीट	<https://twitter.com/mah a_governor/status/ @maha_governor 1439559856764030979 ?s=08 <https://twitter.com/mah a_governor/status/143955 9859536482304?s=08
६	संस्कृत भाषाव्रताचा सन्मान ‘प्रकाशवाटा’ या डॉ. प्रकाश आमटे यांच्या आत्मचरित्राचा संस्कृत अनुवाद डॉ. कुलकर्णी यांनी ‘प्रकाशमार्गा:’	https://www.loksatta.com //lokrang/sahitya- akademi-award-for- translation-autobiography- of-prakash- amte-poet-prof-dr- manjusha-kulkarni- prakashwata-zws- 70-2612674/lite/ ?utm_source=whatsapp_ web&utm_medium=social& utm_campaign=socials harebuttons
७	https://mr.wikipedi a.org	https://mr.wikipedia.org/ wiki/मंजूषा_कुलकर्णी
८	प्रा.डॉ. मंजूषा कुलकर्णी यांचा महाराष्ट्र राज्याच्या मा. राज्यपालांच्या हस्ते अभिनव साहित्यिक विक्रम केल्याबद्दल सत्कार	https://youtu.be/ 6x7BRzz_seo

९	प्रशासक आणि संस्कृत विद्वान - डॉ. मंजूषा कुलकर्णी यांच्याशी भेट (डीडी न्यूजद्वारे)	https://youtu.be/ 7a5dNUZKnRk
१०	@MahaGovtMic	https://twitter.com MahaGovtMic/status 1476551366352924 672?s=08
११	कवयित्री डॉ.मंजूषा कुलकर्णी यांचा जागतिक काव्य विक्रम केल्याबद्दल राज्यपालांच्या हस्ते सत्कार 'साहित्यिक व संतांनी देश एकसूत्रात बांधला' भगतसिंह कोश्यारी	https://twitter.com/ InfoVidarbha/status/ 1418559733921816 580?s=20
१२	साहित्याच्या पारावर डॉ. मंजूषा कुलकर्णी सखी सह्याद्री - डीडी सह्याद्री दूरदर्शन मुंबई	https://youtu.be/ VEJcY4GX7tg
१३	सखी सह्याद्री	<https://youtu.be/IT LxInwuJc ; https:/ youtu.be/7a5dNUZKnRk
१४	खास कार्यक्रम / नवदुर्गासह डॉ.मंजूषा कुलकर्णी / नवरात्री स्पेशल / सकाळ मीडिया	https://youtu.be/ m1Ot_LzxI4k

१५	मनीषा नवपुते यांची फेसबुक पोस्ट	https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1266533350529198id=100015176343763&sfnsn=wiwspwa
१६	संजीव खानझोडे यांची फेसबुक पोस्ट	https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=4429100480484776 id=100001546044035 sfnsn=wiwspwa
१७	ऑडिओ अल्बम – ‘‘सर्ग_निसर्ग’’ ऑडिओ अल्बम – ‘‘मंजुमंजिरी’’	<https://vy6s8.app.goo.gl/NKnJ> https://vy6s8.app.goo.gl/A8Z5
१८	Special Screening of 100th Episode of Mann Ki Baat from Raj Bhavan	https://www.youtube.com/live/7-dyWQaLA?si=mid7qSf_HIM6WQ8q
१९	स्वामी विवेकानंद व्याख्यान : भाग – १	https://youtu.be/TrNMBV_ysf8?feature=shared
२०	स्वामी विवेकानंद व्याख्यान : भाग –२	https://youtu.be/NpvMk-Pu4dOs?si=typfHtOvNg-1hDXgT

सारांश :

- एकूण अनुभव (शैक्षणिक) : २२ वर्षे
- एकूण अनुभव (प्रशासकीय) : १३ + वर्षे
- व्याख्याने आणि भाषणे : १००० पेक्षा जास्त
- प्रवचने : ५०० हून अधिक
- शोधनिबंध प्रकाशित : १०० हून अधिक
- स्वलिखित पुस्तके (प्रकाशित) : १२६
- स्वलिखित पुस्तके (आगामी) : ०४
- संशोधन प्रकाशने : १६
- परिषद / सेमिनार / कार्यशाळेत सहभाग (आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय आणि राज्यस्तरीय) : ४०
- परिषद / सेमिनार / कार्यशाळेत स्रोत-व्यक्ती / तज्ज्ञ म्हणून सहभाग : २०० हून अधिक
- पुरस्कार : २०० पेक्षा जास्त
- मिळालेल्या शिष्यवृत्ती : ९
- डॉ. मंजूषा यांच्या मार्गदर्शनात पीएच.डी. पदवी प्राप्त विद्यार्थी : ०५
- डॉ. मंजूषा यांच्या मार्गदर्शनात पीएच.डी. संशोधन कार्य सुरू असलेले विद्यार्थी : ०४

• • •